

Л.П. Калитюк

Кандидат філологічних наук, доцент

(Київський університет імені Бориса Грінченка)

lilak.lpk@gmail.com

ПИТАЛЬНЕ РЕЧЕННЯ З ПІДРЯДНИМ ПОРІВНЯЛЬНИМ ТА ПРИЧИНОВИМ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ XII-XVII ст.

У статті розглядаються структурні особливості складнопідрядних питальних речень з підрядним порівняльним та причиновим в англійській мові XII-XVII ст, Встановлені й описані лексико-граматичні засоби середньо- та ранньоновоанглійської мови, причетні до аранжування таких речень. Стаття містить багатий ілюстративний матеріал, дібраний з різних за жанром творів середньо- та ранньоновоанглійської мови.

Ключові слова: історичний синтаксис, питальне речення, підрядне порівняльне, підрядне причинове

Питальні речення (далі ПР) можуть бути складовою частиною моно- та поліпредикативних утворень. Примітно, що в англійській мові питальне оформлення отримує лише головне речення, підрядне ж зберігає непитальну структуру. Складнопідрядне ПР стабільно рясно вживається упродовж середньо- та ранньоновоанглійського періодів (*grosso modo* 27%), поступаючись лише простому ПР (56%). Складнопідрядні ПР з підрядним порівняльним та причиновим, що становлять *об'єкт* нашої розвідки, нерівномірно представлені у досліджуваній період. *Мета* статті полягає у висвітленні структурних особливостей ПР з підрядним порівняльним та причиновим. *Матеріал* дослідження був дібраний з різних за жанром текстів (108 творів) середньо- та ранньоновоанглійської мови. Звернення до історичного синтаксису дає змогу відстежити такі ПР у діахронії і у такий спосіб визначити та описати арсенал вербальних засобів, причетних до аранжування досліджуваних одиниць, що у свою чергу зумовлює *актуальність* такої розвідки. Прийнята у статті періодизація англійської мови має такі часові рамки: ME1 (1151-1250), ME2 (1251-1350), ME3 (1351-1420), ME4 (1421-1500), ENE1 (1501-1570), ENE2 (1571-1640).

Підрядні *порівняльні* у складі ПР вводяться такими засобами: **ME1**: *hwæt is mare... thet* (AW, VI.417); *se ...as* (там само, VI.417); *se...as* (там само, VII.268); *leasse...then* (там само, VII.290); *then* (там само, VII.291); *se ...thet* (там само, VI.239-240); *as* (там само, V.126); *as...as* (там само, V.316); *thone* (Owl, 804); *mare ... then* (AW, II.407); **ME2**: *so...so* (Havelok, 1084-1085); **ME3**: *such...as* (CA, 331); *which...as* (Scale, I.16.375); *as* (JU, 183; CA, V.3771); *thanne* (JU, 100); *than* (там само, 86); *the more ... the more* (там само, 253-254); *many mo thanne* (там само, 303); *as...as* (Regiment, 2389); *mor...than* (CA, V.4180-81); *more...thanne* (JU, 157-158); *welc + comparative than* (FDR, 331); *any + comparative than* (Regiment, 393-394); *siche ... as* (Scale, I.84.2416); **ME4**: *so* (SP Bludy Serk, 64); *mor than* (Kempe, I.II.51.2876); *then* (JN, 1271); *more ... than* (там само, II.L.XVII.2833); *mare ...than* (Palis, II.981); *as* (Wallace, V.121); *sa...as* (Fabillis, 2349); *so...as* (SK, IV.15.1084); *as...as* (A&C, 1929); **ENE1**: *mor then* (Tyr. Husband, 28); *as* (Leviathan, 414); *as...as* (там само, 111); *as if* (там само, 60); **ENE2**: *no other than* (Munday, XI.1549); *more...than* (там само, IV.484; Salmacis, 36); *like* (Funerall, 8); *so...as* (Errors, II.I.81).

Порівняльна корелятивна пара *ani so...so* (1) періоду **ME2** східно-центрального діалекту, поступається за рясністю вживання нормативній конструкції *so...as* (2). В англійській мові досліджуваного періоду конструкція *as...as* як складова ПР уживається обмежено (3). Напр.:

ME2 (1) *Hwere mithe I finden ani so hey, / So Havelok is, or so slei?* (Havelok, 1084-1085) – "Де можу я знайти такого високого, як Хавелок є, або такого здібного?";

ME4 (2) *Wald I tak it upon my conscience / To do sa pure ane man as yone offence?* (Fabillis, Husbandman, 2348-2349) – "Чи взяв би я гріх на душу образити такого чистого чоловіка, як ти?";

ENE1 (3) *Does he not there as much accuse mankind by his actions as I do by my words?* (Leviathan, 111).

ПР з підрядним порівняльним реалізують (не)повну інверсію [AUX] [NP] [VP], [VP] [NP] (4), (5) або прямий порядок [NP] [VP] ядерних конститuentів (6), (7). Головне речення структурно є повним і займає ініціальну позицію, підрядне перебуває у постпозиції до нього. Підрядне може бути (не)повним (особливо за наявності конструкцій типу *comparative than...*), містити паралельні конструкції (7), порядок слів прямий [NP] [VP], зрідка інверсований (6). Прислівник *so*, як правило, займає контактну препозицію (9) до релевантного слова, перебуваючи дистантно до *as*. Якщо дієслово отримує поширену експлікацію, то *so* просувається вправо від релевантного слова й перебуває у постпозиції до нього і контактено до прислівника *as* (8). Напр.:

ME3 (4) *Whi be ye faster weddid to youre abite bi mannes marriage [thane a man is weddid to his wjif bi Goddis marriage]?* (JU, 99-100) – "Чому ви "одружені" міцніше з вашими монашеськими звичками, ніж чоловік одружений зі своєю дружиною божим шлюбом?" [AUX] [NP] [VP] у головному реченні + повне підрядне постпозитивно до нього);

ME4 (5) *And this qwestyon this ermyte axid, / 'Is the love,' quod he, 'As Gret now as yt was before, / Or owdyr yt ys lessyd ec ___; or yt ys more ec ___?'* (A&C, 1928-1930) – "Чи любов зараз така ж сильна, як була? Чи вона менша, чи вона більша?" ([VP] [NP] у головному реченні + повне підрядне порівняльне + два еліптичні речення, де опускається легко відновлювана частина речення *as yt was before*);

ME4 (6) [S [NP *Who amonge dukys*] [VP *was myghtyere*]] / *Than* [S [VP *was*] [NP *Sampson*]]? (St Anne, 482-483) – "Хто серед принців був сильнішим за Самсона?" ([NP] [VP] у головному реченні + повна інверсія у підрядній частині);

ME4 (7) [S [NP *Or who amonge judges was holyere*] / *than* [NP *Samuel*]]? (St Anne, 484-485) – "Або хто серед суддів був святішим від Самуїла?" ([NP] [VP] у головному реченні + неповне підрядне: еліптизується предикат за аналогією до паралельної конструкції прикладу (117) *Than was Sampson*);

ME4 (8) *But why [SO ___] sufferd He to be arayed / Of His owyn servauntis so as he was?* (SK, IV.15.1083-1084) – "Але чому так страждав він, щоб до нього ставилися його власні слуги таким чином?" (просування *so* у неконтактну постпозицію до релевантного слова *sufferd*);

ENE2 (9) *Am I so round with you as you with me, / That like a football you do spurn me thus?* (Errors, II.I.81-82) (*so* у контактній препозиції до релевантного слова).

Отже, характерною рисою ПР з підрядним порівняльним є неприпустимість позиційного варіювання головної і підрядної частин речення: головна частина завжди розташована препозитивно до підрядної частини. Порядок головних членів речення у таких ПР, як і в простих, може бути інверсованим (не/повна), прямим. Підрядна частина, демонструючи високий ступінь залежності від головної частини, що відображається у наявності еліпсису, здебільшого має порядок [NP] [VP], хоча спорадично трапляються випадки (не)повної інверсії, особливо коли головне речення має прямий порядок слів.

ПР з підрядним *причинним* у своєму складі нестабільно представлені у різні періоди й у різних текстах. Так, найвища питома вага ПР такого типу зафіксована у текстах теологічного спрямування, диспутах, байках часового відрізка **ME3** – **ME4** *'Jack Upland,' 'The Life of Saint Katherine,' 'Morall Fabillis'* Р. Хенрісона. Підрядні причинні, що входять до складу ПР, маркуються такими засобами: **ME1**: *thurh* (= *because*) (AW, VI.169); *thurh thet* (там само, VI.794); *for iuan iuat* (= *because*) (Owl, 793-794); **ME2**: *syth* (Chan D²Ave, §79.44); **ME3**: *sithen sith* (LofL, 187); *syn* (Regiment, 1085; Scale, II.20.1080); *was thy cause why* (Regiment, 1556); *be + the cause* (Asneth, 620); *sith* (Merchant, 2980; FDR, 488; JN, II.LXV.2748); *sithe...whi* (JU, 92-93); *sen* (Fabillis, 1028); **ME4**: *sen* (Wallace, II.197; Lufaris, 110; JN, II.LXIV.2688); *whi...sith* (SK, IV.31.2007-2008; JU, 178-180); *sith* (там само, 212); *sithen* (там само, 279); *sithen...whi* (там само, 180-181); *is the cause* (Lufaris, 59); *syth* (St Anne, 401); *for to* (SK, II.21.1026); *syne* (Wallace, II.181); *and* (=since) (SK, IV.12.766); *sith...whi* (там само, V.27.1570-1571); *syth...why* (там само, II.XVIII.923); *is...the*

cause quhy (Fabillis, 2344); *sythyn that* (A&C, 1752-1753); **ENE2**: *that* (Errors, III.II.53); *since* (Diana, p.29, 6th decad.X).

Сполучник сучасної англійської мови на позначення причини *because* (*by cause= for the reason*), друга частина якого запозичена з давньофранцузької мови до початку XIII ст. [1: 85; там само: 130; там само: 152], нами не зафіксований у ПР текстів досліджуваного періоду. Побіжне вивчення матеріалів текстів, датованих часовими рамками, що лежать поза межами нашого дослідження, свідчить на користь уживання такого сполучника з періоду **ENE3**. Підрядне причинове може приєднуватись асиндетично до головного, особливо якщо у головному реченні присутня вказівка на позначення причини – на зразок *the cause* (10). Напр.:

ENE3 (10) *Dost thou thinke because a cloud sometimes may cover and obliterate the Sun, that it Will therefore shine no more?* (Stage Players, 16).

Порядок розташування головного і підрядного речень є довільним на відміну від ПР з підрядним порівняльним. Підрядне причинове може розміщуватися у пре- / постпозиції до головного речення (11), (12), таке позиційне варіювання особливо помітне у період **ME3**. Порядок ядерних конститuentів головного речення переважно інверсований ((не)повна) 1) [AUX] [NP] [VP] (14), 2) [VP] [NP] (15), 3) зрідка прямий [NP] [VP] (16). У період **ME1-ME2** ПР може містити неповне головне речення з одним ядерним конститuentом (переважно [VP]) (13). Підрядне причинове стабільно реалізує прямий порядок [NP] [VP], що можна вважати діахронічною константою. Пор.:

ME3 (11) *And syn for wil God him punysshid so, / How shal the dede unpunysshid go?* (Regiment, 1728-1729) – "І так, як з волі Бога його покарано, як діяння може уникнути кари?" (підрядне + головне);

ME3 (12) *Why be ye so dull, / Sith ye knowe I am yeur own, right as your hert well?* (Merchant, 1178-1179) – "Чому ви такі засмучені, коли знаєте, що я ваш, як ваше серце?" (головне + підрядне);

ME1 (13) *Telstu bi me юе wurs for юan / юat ih but anne craft ne kan?* (Owl, 793-794) – "Невисокої думки про мене, тому що я маю лише один хист?" (односкладне головне речення + постпозитивне підрядне причинове SV);

ME3 (14) S1 [*Shal man eschue / Swich lyf*], S2 [*syn God that same wolde ay sue?*] (Regiment, 1084-1085) – "Мусить чоловік шукати таке життя, коли Господь тим самим буде йти?" (неповна інверсія ядерних конститuentів головного речення);

ME4 (15) *Frere, whi stele ye mennes children to make hem of youre settis, sith thefte is agens Goddis heestis, and for lesse prise men ben hangid on gallowis?* (JU, 168-169) – "Чому крадеш людських дітей щоб зробити своїми прихильниками, у той час, як крадіжка є проти заповідей Бога? І за менші діяння людей вішають на шибеницях." (VS у головному реченні + постпозитивне підрядне причинове з порядком SV);

ME3 (16) *O litil book, who gaf thee hardynesse / Thy wordes to pronounce in the presence / Of kynges ympe and princes worthynesse, / Syn thow al nakid art of eloquence?* (Regiment, 5440-5443) – "О, маленька книжко, хто дав тобі сили твої слова промовляти у присутності короля й принців, оскільки ти вся – красномовність?" (SV у головній і підрядній частинах).

Отже, у досліджуваній період ПР із складнопідрядними причиновими використовуються переважно у творах з високим дидактичним потенціалом (теологічні, байки, релігійні диспути). Такі тексти розраховані на пропаганду певного суспільного досвіду й покликані пояснювати причину важливих для автора подій, впливаючи на читача завдяки вказаним ПР. Особливістю структури таких ПР є, по-перше, нефіксоване взаємне місцеположення залежних і незалежних речень, по-друге, інверсія ядерних конститuentів: [VP] [NP], або [AUX] [NP] [VP] у головному реченні, по-третє, прямий порядок ядерних конститuentів залежного (підрядного) речення і, нарешті двоскладність залежного речення (еліптизованих чи односкладних підрядних причинових засвідчено не було).

Перспективним вбачається дослідження складнопідрядних порівняльних та причинових речень у давньоанглійський період та зіставлення їх структурних особливостей в інших давньогерманських мовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. The Barnhart dictionary of etymology / [ed. by Robert K. Barnhart]. – The H. W. Wilson Company. – 1988. – 1284 p.
2. Middle English texts. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.rochester.edu/camelot/teams/tmsmenu.htm>

Матеріал надійшов до редакції " _____ " _____ 2013 р.

Л.П. Калытюк Вопросительные предложения с придаточным сравнительным и причины в английском языке XII-XVII в.

В статье рассматриваются структурные особенности сложноподчиненных вопросительных предложений с придаточными сравнительными и причины в английском языке XII-XVII в. Определены и описаны лексико-грамматические средства средне- и ранненовоанглийского языка, привлекаемые к аранжировке таких предложений. Статья содержит богатый иллюстративный материал, собранный из разножанровых источников средне- и ранненовоанглийского языка.

L.P. Kalytyuk Interrogative complex sentences with clauses of comparison and reason in the English language of XII-XVII c.

The article aims at investigating the structural characteristics of complex interrogative sentences with clauses of comparison and reason in Middle and Early New English. Primary attention is paid to lexicogrammatical means and word order of the sentences. They are viewed in diachronic perspective, the analysis is based on rich data selected from Middle and Early New English texts representing different literary genres. The author seeks to detect the connection between the text genre and usage frequency of the interrogative sentences in question.